
تحلیل قرآنی - روایی بایسته‌های دستگاه‌های دولتی در حوزه‌ی

کسب و کار از منظر مقام معظم رهبری علیه السلام

مریم شمشیری^۱ (نویسنده مسئول)

خدیجه حسین زاده باردئی^۲

چکیده

سبک زندگی مهمترین دغدغه‌ی مقام معظم رهبری در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب است. حوزه‌ی کسب و کار از موثرترین حوزه‌های سبک زندگی است که مقام معظم رهبری برای بهبود فضای آن، تکالیفی را بر دوش عموم مردم، فعالان اقتصادی، نخبگان علمی با اولویت نهادهای دولتی قرار داده است. تحلیل قرآنی این بایسته‌ها در تدوین سیاست‌های کسب و کار و غیر مستقیم در بهبود وضع اقتصادی بسیار موثر است. مقاله پیش رو با روش توصیفی و تحلیلی به تحلیل بایسته‌های وظایف نهادهای دولتی در حوزه کسب و کار از منظر مقام معظم رهبری می‌پردازد. یافته‌های مقاله حاکی از آن است که بایسته‌های ایجابی دولت در این مساله «رعایت حقوق مالکیت»، «ایجاد پنجرهی واحد صدور مجوز»، «تشکیل دادگاه‌های تجاری»، «تعامل تکریم آمیز با فعالان سالم و معتبر»، «حمایت از صادرات» و

۱. طلبه‌ی سطح ۲ جامعه الزهراء علیها السلام (نویسنده مسئول) m.shamshiri2014@gmail.com

۲. پژوهشگر رشته‌ی تفسیر و علوم قرآنی پژوهشگاه مطالعات اسلامی جامعه الزهراء سلام الله علیها و مدرس

مجتمع عالی بنت الهدی، Hosinzadeh110@gmail.com

«برداشتن مقررات مزاحم» و بایسته‌های سلبی «منع جدی قاچاق و مبارزه» و «منع جدی واردات بی‌رویه» است که دارای تحلیل‌های قرآنی و روایی هستند.

واژگان کلیدی: سبک زندگی؛ بایسته‌های دستگاه دولتی، فضای کسب و کار؛ بایسته‌های ایجابی؛ بایسته‌های سلبی، بیانیه گام دوم.

۱. مقدمه

بیانیه‌ی گام دوم انقلاب درحقیقت منظومه‌ای کامل و جامع درباره همه ابعاد انقلاب اسلامی است؛ به طوری که به جرأت می‌توان گفت هیچ موضوعی در آن مغفول نمانده و به تمام مسائل نگاهی دقیق شده است. یکی از مسائلی که امروزه جامعه‌ی اسلامی نیازمند توجه اساسی به آن است، سبک زندگی است و مقام معظم رهبری ﷺ نیز در بندهای آخر بیانیه به صورت مختصر آن را تبیین کرده است. مقام معظم رهبری ﷺ در مورد سبک زندگی در بیانیه فرمودند: «سخن لازم در این باره بسیار است، فقط به همین جمله اکتفا می‌کنم که تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی، اقتصادی، دینی و سیاسی به کشور و ملت زده است؛ مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که چشم امید در آن، به جوان‌ها است.» و همچنین باتوجه به فرمایشات قبلی که هدف انسان راستگاری و فلاح و نجات می‌داند و آن را درگرو سبک زندگی اسلامی می‌نامد پس می‌توان نتیجه گرفت روح انقلاب و سیرت انقلاب اسلامی چیزی جز سبک زندگی نیست. از این روست که طبق بیانات و فرمایشات ایشان، روح اصلی بیانیه سبک زندگی است. این نکته به اهمیت بحث از سبک زندگی می‌افزاید، پس باید دید در زمینه‌ی سبک زندگی چه باید گفت و چه می‌توان گفت.

آیت‌الله خامنه‌ای ﷺ، انقلاب را فرآیند تحقق هدف‌های اسلامی می‌دانند (ر.ک. بیانات

دردیدار جوانان خراسان شمالی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-1391/7/23>، [content?id=21252](https://www.khamenei.ir/content?id=21252)) از سویی از منظر ایشان تشکیل تمدن اسلامی دارای دو بخش محوری است: بخش ابزاری که عبارت است از ارزش‌هایی که ما امروزه به عنوان پیشرفت کشور مطرح می‌کنیم: علم، اختراع، صنعت، سیاست، اقتصاد، اقتدار سیاسی و نظامی، اعتبار بین‌المللی، تبلیغ و ابزارهای تبلیغ. اینها همه بخش ابزاری تمدن و وسیله است اما بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهند؛ یعنی همان سبک زندگی. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است؛ مثل مسئله‌ی خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن،

نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئله‌ی خط، مسئله‌ی زبان، مسئله‌ی کسب و کار و غیره. این وسعت و گستردگی در حوزه سبک زندگی شامل تمام جنبه‌های حیات فردی و اجتماعی انسان می‌شود که مسائل کسب و کار را نیز در بر می‌گیرد. مقام معظم رهبری برای بهبود فضای کسب و کار راهکارهایی را برای اقشار مختلف جامعه پیشنهاد داده‌اند که بدین شرح هستند:

گروه اول مردم جامعه هستند که قوی‌ترین دولت‌ها هم بدون مشارکت مردم قادر نیستند موتور اقتصاد جامعه را به راه بیندازند و هیچ دولتی بدون مشارکت مردم نمی‌تواند اقتصادش را سامان بدهد. وظیفه‌ای که بر دوش عموم مردم است استفاده از کالاهای ساخت داخل است که باعث رونق تولید و فضایی کسب کار می‌شود.

گروه دوم فعالان اقتصادی هستند که وظیفه‌ی تشکیل زنجیره‌های تخصصی با برنامه‌های عملیاتی و نقشه‌ی راه دارند؛ یعنی از تولید علم، فناوری، طراحی و مهندسی تا ساخت تجهیزات، تا ماشین‌آلات، تا تأمین موادّ اولیه، تا تولید محصول، بازاریابی، توزیع، اینها همه کارهایی است که بر عهده‌ی فعالان اقتصادی است.

گروه سوم نخبگان علمی و دانشگاهی هستند که وظیفه‌ای که این گروه دارند پرداختن به حل مسائل اصلی اقتصاد است. در کشور مسائل اقتصادی زیادی وجود دارد که دانشگاهی‌ها و نخبگان علمی می‌توانند روی آنها کار کنند و مسائل را حل کنند و همچنین می‌توانند با دستگاه‌های تولیدی همکاری کنند و هم‌افزایی کنند.

گروه چهارم دستگاه‌های دولتی است که عمده‌ترین توصیه‌ها و وظایف از منظر رهبری بر عهده‌ی این گروه است؛ از این رو این مقاله سعی دارد با روش توصیفی تحلیلی به تحلیل قرآنی - روایی بایسته‌های دستگاه‌های دولتی در حوزه‌ی کسب و کار از منظر مقام معظم رهبری پردازد.

۲. پیشینه

با جستجوهای انجام شده اثری با عنوان «تحلیل قرآنی - روایی بایسته‌های

دستگاه‌های دولتی در حوزه‌ی کسب و کار از منظر رهبری» وجود ندارد اما آثاری وجود دارد که به طور ضمنی به مباحث حوزه‌ی کسب و کار یا به طور کلی به سبک زندگی اسلامی پرداختند؛ به عنوان نمونه علی محمد میر جلیلی و سمیه یوسفی در مقاله‌ی «عوامل موثر در حمایت از کار، تولید و سرمایه‌گذاری مسلمین از دیدگاه قرآن و حدیث» به موضوع کسب و کار و سمیه منگالی در مقاله‌ی «نقش سبک زندگی اسلامی در تحقق تمدن نوین اسلامی»، نوروز امینی و کوثر حلال‌خور در مقاله‌ی «مؤلفه‌های سبک زندگی دینی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای» به سبک زندگی اسلامی پرداختند. در این مقالات با اینکه مؤلفه‌های سبک زندگی تمدن‌ساز معرفی شده‌اند اما هیچ کدام به طور جداگانه به بررسی عوامل و وظایف گروه‌های مختلف برای تشکیل سبک زندگی اسلامی پرداخته‌اند. از سویی تحلیل قرآنی و روایی در این مقالات انجام نشده‌است؛ از این رو سؤال اساسی این است که دیدگاه مقام معظم رهبری علیه السلام در رابطه با بایسته‌های دستگاه‌های دولتی که مهترین وظیفه را در بهبود فضای کسب و کار دارند چیست؟ بنابراین ابتدا به تبیین بحث مفهوم‌شناسی و سپس به تحلیل قرآنی و روایی بایسته‌های دستگاه دولتی در حوزه کسب و کار در سبک زندگی اسلامی خواهیم پرداخت.

۳. مفهوم‌شناسی

کسب و کار (Business)، یک سازمان است که برای فراهم کردن کالا، خدمات یا هر دو به مشتری ایجاد شده است. کسب و کارها در اقتصاد سرمایه داری نقش اساسی است؛ از آنجا که این کلمه مرکب است، از این رو ابتدا به تبیین معنای لغوی هر یک از واژه‌های آن پرداخته می‌شود.

۱.۳) کسب و کار

واژه‌ی «کسب» اسم مصدر عربی در معانی به دست آوردن؛ حاصل کردن، انجام دادن کاری برای فراهم کردن هزینه زندگی به کار رفته است (ر. ک: ابن فارس، ۱۴۰۴: ۱۷۹/۵).

واژه‌ی «کار» در لغت به معنای «آنچه از شخص یا چیزی صادر گردیده» یا «آنچه شخص خود را بدان مشغول ساخته و فعل و عمل و کردار» آمده است (ر. ک: معین، ۱۳۶۷: ۲/۱۰۳۲؛ عمید، ۱۳۸۹: ۴۱۸). از منظر مقام معظم رهبری کار دو معنا دارد. یکی معنای عام، یعنی شامل کار معنوی، دنیایی، اخروی، اقتصادی، فکری، جسمی، بدنی و در مجموع کار، [یعنی] عمل؛ و دیگری کار به معنای خاص اقتصادی که امروز، مسئله‌ی کار و کارگر به معنای ویژه‌ی خود در دنیا مطرح است؛ کار به هر دو معنا در اسلام مطرح است؛ اما در آن معنای اول که معنای عمومی است در آیه ۳۹ سوره‌ی نجم: «لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»، به این معنا اشاره دارد و همچنین اینکه امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «الْعَمَلُ الْعَمَلُ ثُمَّ التَّهَيَّاتُ التَّهَيَّاتُ» (شریف رضی، ۱۴۱۴، خطبه ۱۷۶)». کار، کار؛ این شعار است، این شعار دادن امیرالمؤمنین است: کار، کار؛ و آنگاه «التَّهَيَّاتُ»؛ یعنی به سرانجام رساندن کار. یکی از مشکلات ما این است که کار را گاهی شروع می‌کنیم ولی نیمه‌کاره می‌ماند. امروز در کشور، یکی از مسائل ما، مشکلات ما، طرح‌های نیمه‌تمام ما است؛ کار را به نهایت نرساندن، یکی از عیوب کار ما است. اینجا امیرالمؤمنین می‌فرماید کار و به سرانجام رساندن کار. بنابراین، این معنای عمومی کار است، این مخصوص کار به معنای اقتصادی آن نیست؛ کار عملی است، کار دینی است، کار دنیایی است، کار دسته‌جمعی است، کار سیاسی است، کار جهادی است؛ این عمل، همه جور کاری را شامل می‌شود؛ که در قرآن هم شما ملاحظه می‌کنید «عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» چقدر تکرار شده؛ «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»، «وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ». راجع به «عمل» در قرآن تکرار شده و بحث عمل در قرآن به طور مکرر آمده است. (ر. ک. بیانات در ارتباط تصویری

مجموعه‌های تولیدی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-99/2/17>

«اینجا تکیه‌ی بر روی این معنای از کار، نقطه‌ی مقابل مفت خواری است. یعنی توجه بکنیم به اینکه انتظار نداشته باشیم به طور مفت چیزی گیر ما بیاید؛ چه در زمینه‌ی مسائل دینی و پاداش اخروی، چه در زمینه‌ی مسائل دنیایی، چه در مقوله‌ی مسائل مهم کشوری، مسائل سیاسی، مسائل اجتماعی، باید کار کرد، دنبال کار باید بود، نتیجه‌ی کار

را باید مطالبه کرد؛ مفت خواری و مفت جویی غلط است؛ پس تکیه‌ی بر عمل به این معنا به خاطر این خصوصیت است. و اما تکیه‌ی به کار به معنای دوم - که معنای اقتصادی است - هم در اسلام مطرح است. اینکه پیغمبر اکرم دست کارگر را می‌گیرد و می‌بوسد، این خیلی چیز مهمی است. یا پیغمبر اکرم می‌فرماید که «وَلَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدًا إِذَا عَمَلَ عَمَلًا أَحْكَمَهُ» (بقره: ۶۲) خدای متعال آن کسی را که عمل انجام می‌دهد، کار انجام می‌دهد و آن کار را به طور محکم و متقن انجام می‌دهد، با احساس مسئولیت انجام می‌دهد، دوست می‌دارد. بنابراین در اسلام مقوله‌ی کار به هر دو معنا مطرح است.» (ر. ک. بیانات در ارتباط تصویری مجموعه‌های تولیدی، ۱۷/۲ / ۹۹ - [https://farsi.khamenei.ir/speech-45517content?id=](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45517)

نویسندگان مختلف، تعاریف اصطلاحی متفاوتی از کسب و کار دارند. برخی کسب و کار را به خرید و فروش و تجارت معنا می‌کنند. در واژه‌نامه‌ی لانگ من، کسب و کار به فعالیت پول در آوردن و تجارتي که از آن پول حاصل شود، گفته می‌شود. به زبان ساده، کسب و کار عبارت است از حالتی از مشغولیت و به طور عام، شامل فعالیت‌هایی است که تولید و خرید کالاها و خدمات با هدف فروش آنها را به منظور کسب سود، در بر می‌گیرد. بر طبق نظر (ارویک و هانت) کاری که در آن خدمات یا کارهایی که دیگر افراد جامعه به آن نیاز دارند و مایل به خرید آن هستند و توان پرداخت بهای آن را دارند، تولید، توزیع و عرضه می‌شود. کسب و کار عبارت است از هر نوع کسب. پترسن و پلومن بر این باورند که هر تبادلی که در آن خرید و فروش صورت گیرد، کسب و کار نیست، بلکه کسب و کار، هر نوع تبادل تکراری و تجدید شونده‌ی خرید و فروش است. (- [https://fanpnu.com/article/Goals-and-business-](https://fanpnu.com/article/Goals-and-business-types) types).

تعاریف گوناگون که در مورد یک اصطلاح وجود دارد ناشی از تفاوت دیدگاه‌ها و نظریات است که صاحبان هر تعریف دارند و در صدد این هستند که جامع‌ترین تعریف را طبق نقطه نظر خود نسب به موضوع بیان کنند. تعریفی که مد نظر نگارنده این مقاله از اصطلاح

کسب و کار است به این صورت است که؛ کسب و کار یعنی «خرید و فروش کالا، تولید و توزیع آن و عرضه خدمات پس از آن که به منظور بدست آوردن سود است.» در این تعریف، هدف بدست آوردن سرمایه ناشی از کسب و کار به منظور تامین معاش زندگی است که از راه‌های درست، قانونی و مشروع صورت گرفته باشد.

۲.۳) دستگاه‌های دولتی

مقام معظم رهبری علیه السلام برای رونق تولید و در نهایت بهبود فضای کسب و کار وظایفی را بر شمرده‌اند که مهمترین این وظایف را برعهده‌ی دستگاه‌های دولتی قرار داده‌اند؛ وقتی صحبت از دستگاه دولتی به میان می‌آید فقط قوه مجریه به ذهن متبادر می‌شود ولی مراد ایشان از دستگاه‌های دولتی فقط قوه مجریه نیست بلکه تمام قوه‌ها و دستگاه‌های حکومتی را نیز شامل می‌شود و این وظایف برعهده تمام آنها قرار داده است. در همین راستا ایشان در ارتباط تصویری با مجموعه‌های تولیدی‌ها به این امر اشاره کردند و فرمودند: «دولت هم وظایف مهمی دارد. دولت که می‌گوییم، منظورش قوه است، نه فقط قوه مجریه؛ یعنی هم قوه مجریه، هم قوه مقننه، و هم قوه قضائیه، به عنوان دولت جمهوری اسلامی، اینها وظایفی دارند که وظایف مهمی است.» (ر. ک. بیانات در ارتباط تصویری مجموعه‌های تولیدی ۹۹/۲/۱۷ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۹۹/۲/۱۷>).

۴. بایسته‌های دستگاه‌های دولتی در حوزه کسب و کار

از دیدگاه مقام معظم رهبری علیه السلام در حوزه کسب و کار مهم‌ترین وظیفه‌ها برعهده‌ی دستگاه‌های دولتی است. (ر. ک. بیانات در ارتباط تصویری مجموعه‌های تولیدی، ۹۹/۲/۱۷ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۹۹/۲/۱۷>) می‌توان این وظایف را به دو صورت دسته‌بندی نمود. «بایسته‌های ایجابی» و «بایسته‌های سلبی» که در ذیل به طور مفصل به آنها پرداخته می‌شود.

۱.۴) بایسته‌های ایجابی

از جمله بایسته‌های ایجابی از نظر رهبری علیه السلام «رعایت حقوق مالکیت»، «ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز»، «تشکیل دادگاه‌های تجاری برای رفع اختلافات اقتصادی»، «تعامل تکریم‌آمیز با فعالان سالم و معتبر»، «حمایت از صادرات و سرمایه‌گذار»، «برنامه ریزی برای فناوری‌های اساسی»، «سپردن کار به افراد متعهد و متخصص» و «برداشتن قوانین مزاحم» می‌توانند برای ایجاد سبک زندگی اسلامی در حوزه کسب و کار مهم‌ترین مسئولیت بر عهده‌ی دستگاه‌های دولتی باشد که این موارد دارای مستندات قرآنی و روایی هم است که در ادامه بررسی خواهند شد.

۱.۴-۱) رعایت حقوق مالکیت

یکی از مهم‌ترین وظیفه‌هایی دستگاه‌های دولتی از منظر مقام معظم رهبری علیه السلام در حوزه کسب و کار که به دستگاه‌های دولتی علی‌الخصوص قوه قضاییه تذکر داده است رعایت حقوق مالکیت و همچنین امنیت آن است. امنیت حقوق مالکیت، نقشی مؤثر در ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری و کارآفرینی دارد. حقوق مالکیت ضعیف به عنوان مانعی برای سرمایه‌گذاری مجدد سود حاصل از تولید، توسط شرکت‌ها تلقی شده و تضعیف عملکرد اقتصادی را به دنبال خواهد داشت. به همین دلیل رهبر انقلاب هم بر رعایت حقوق مالکیت تأکید کرده‌اند و از آن به عنوان یکی از وظایف کلیدی قوه‌ی قضائیه در راستای تحقق جهش تولید نام برده‌اند. (ر. ک. بیانات در دیدار مسولان قضائی کشور، ۱۳۸۷/۴/۵

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۴۸>)

مالکیت به رابطه‌ای گفته می‌شود که بین شخص با شیء یا وسیله‌ای مادی (خانه، ماشین و...) وجود دارد. در صورتی که شخص این رابطه را از راه مشروع و درست به دست آورده باشد، قانون آن را معتبر می‌شناسد و مورد حمایت قرار می‌دهد. حق مالکیت از جمله حقوقی است که بر طبق موازین شرعی دارای احترام مطلق است. مقصود از احترام مال مردم، مصونیت اموال آنان از تصرف و تعدی است؛ بدین معنا که اولاً تعدی و تجاوز نسبت به آن‌ها

جایز نیست و ثانیاً در فرض وقوع تعدی و تجاوز، متجاوز، مسئول و ضامن است. (یزدی، ۱۴۰۶ه. ق، ۱، ۲۱۳) مهمترین مستند این قاعده از قرآن کریم، آیات مشهور به «اکل مال بالباطل» است و عمده دلیلی که قاعده اکل مال به باطل از آن استنباط شده، آیتی از قرآن کریم است که عبارتند از: «و لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها الى الاحكام...» (بقره/۱۸۸) و همچنین آیه «يا ايها الذين آمنوا لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل، الا آن تكون تجارة عن تراض منكم..» (نساء/۲۹) در این دو آیه تصرف در مال دیگری به طور مطلق نهی شده و در آیه دیگر «يا ايها الذين آمنوا آن كثيراً من الاحبار والرهبان لياكلون اموال الناس بالباطل و يصدون عن سبيل الله...» (توبه/۳۴) این عمل یهودیان و مسیحیان مورد نکوهش قرار گرفته است.

از سویی قاعده احترام مستند به دوروایت مهم و مشهور است. یکی روایت امام باقر علیه السلام از رسول الله صلی الله علیه و آله نقل کرده که آن حضرت فرموده است: «سباب المؤمن فسوق، وقتاله كفر و اكل لحمه معصية و حرمة ماله كحرمة دمه (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ۸، ۵۹۹)؛ ناسزا گفتن به مؤمن فسق است و جنگ با او کفر است و خوردن گوشت او معصیت است و احترام مال او همانند احترام خون (جان) او است». دیگری حدیث شریف «لا یحل مال امرئ الا بطیب نفسه (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ۲۵، ۳۸۶)، یعنی مال مردم حلال نیست، مگر با رضایت خاطر آنان». حدیث اول تصرف در مال دیگری بدون رضایت او را حرام شمرده و حدیث دوم حرمت مال مسلمان را همانند حرمت خون او دانسته است. رعایت حقوق مالکیت و برقراری امنیت در آن می‌تواند تا حدودی به بهبود فضای کسب و کار کمک کند و قوهی قضائیه مهم‌ترین مسئولیت را در ایجاد این امنیت دارد. دلیل این مطلب این است که اگر امنیت برقرار باشد و حقوق مالکیت نیز رعایت شود این دو عامل باعث تشویق و ترغیب سرمایه‌گذارها و کارآفرینان می‌شود تا با وارد کردن سرمایه و ایجاد اشتغال، فضای کسب و کار به سمت بهبود برود؛ ولی اگر امنیت برقرار نباشد و حقوق مالکیت نیز رعایت نشود در نتیجه هیچ سرمایه‌گذار جرأت وارد کردن سرمایه خود را در کشور ندارد و این یعنی افت تولید و اشتغال و در نتیجه وخیم

شدن فضای کسب و کار که عمده دلیل مشکلات اقتصادی جامعه و خانواده نیز همین عامل می‌باشد.

۱.۴-۲) ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز

یکی دیگر از بایسته‌های ایجابی از نگاه رهبری برای بهبود فضای کسب و کار «ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز» است. «وزارت اقتصاد با بررسی‌های کارشناسی که کردند، میگویند که اگر دو اقدام در زمینه‌ی مسائل اقتصادی انجام بگیرد، جایگاه کشور از لحاظ شاخص کسب و کار چهل رتبه تا پنجاه رتبه ارتقا پیدا خواهد کرد؛ یکی از این دو کار عبارت است از ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز؛ یعنی همه دستگاه‌ها بیایند در یک نقطه تجمّع داشته باشند و کسی که [مجوز] می‌خواهد، در ظرف نصف روز بتواند مجوز خودش را تحصیل کند و زمان را کوتاه بکند. جمع کردن تمام دستگاه‌ها در یک مکان برای تسریع در امر دادن مجوز وظیفه‌ی دولت مردان است.» (ر. ک. بیانات ارتباط تصویری مجموعه‌های تولیدی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45517>) پنجره واحد صدور مجوز در واقع یک ساختمان است که تمام دستگاه‌هایی که برای شروع کسب و کار باید مجوز بدهند، در آن مستقر می‌شوند تا متقاضی شروع کسب و کار بتواند تمام کارهای لازم را در همان یک ساختمان پیگیری کرده و به انجام برساند. یکی از سخت‌ترین مراحل برای شروع کسب و کار مجوز گرفتن از نهادهای دولتی است که حدود ۷۲ روز به طول می‌انجامد و شاید هم بخاطر دوندگی بین ادارات و وضع قوانین سنگین؛ اصلاً به فرجام نرسد و شروع یک کسب و کار در همان اول راه متوقف شود. (<https://www.yjc.news/>) برای رهایی از این معضل بزرگ که بسیاری از کسب‌ها از آن شکایت دارند، راه حل، ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز است که طی ۳ روز مجوز را برای شروع کسب و کار صادر می‌کند و دیگر نیازی نیست که برای گرفتن مجوز هفت خوان رستم طی شود؛ از این رو می‌توان ایجاد واحد صدور مجوز را نوعی گره‌گشایی از کار خلق دانست، که خدمت به خلق خدا، در فرهنگ تعالیم قرآن و عترت، ارزش و ثواب فراوانی دارد. حتی در روایات، دستگیری از دیگران و گره‌گشودن از

مردم، نسبت به برخی اعمال عبادی نظیر حج یا عمره مستحب، از ثواب بالاتری برخوردار است.

از آنجا که «ایجاد پنجره صدور مجوز» مصداق گره‌گشایی از کار مؤمن است؛ روایتی از امام صادق علیه السلام در این زمینه نقل شده که حضرت می‌فرماید: «هرکس خانه خدا را طواف کند، خداوند عزوجل شش هزار حسنه برای او می‌نویسد و شش هزار گناه از او می‌آمرزد و شش هزار درجه به وی عطا می‌فرماید و شش هزار حاجت از او برآورده می‌سازد. سپس فرمودند: «قَضَاءُ حَاجَةِ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ طَوَافٍ وَ طَوَافٍ حَتَّىٰ عَدَّ عَشْرًا؛ گره‌گشایی از کار یک مؤمن، ده برابر این طواف فضیلت دارد!» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ۲، ۱۹۲) همچنان‌که امام رضا علیه السلام فرمودند: «مَنْ فَرَّجَ عَنْ مُؤْمِنٍ فَرَّجَ اللَّهُ عَنْ قَلْبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ هرکه گره از کار مؤمنی بگشاید، خداوند در روز قیامت گره غم از دل او بگشاید. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ۲، ۲۰۰)

۱.۴ - ۳) تشکیل دادگاه‌های تجاری

یکی دیگر از وظیفه‌هایی ایجابی دستگاه‌های دولتی، علی‌الخصوص قوه قضائیه در نگاه رهبری علیه السلام برای بهبود فضای کسب و کار؛ تشکیل دادگاه‌های تجاری برای حل اختلافات اقتصادی است؛ ایشان می‌فرمایند: «تشکیل دادگاه‌های تجاری برای رفع اختلافات اقتصادی که این هم باز مربوط به قوه قضائیه است؛ گفته‌اند اگر این کار انجام بگیرد، رتبه‌ی کشور از لحاظ فضای کسب و کار، چهل رتبه یا پنجاه رتبه به بالا ارتقا پیدا خواهد کرد؛ خب اینها مهم است» (ر.ک. بیانات در دیدار تصویری مجموعه‌های تولیدی کشور، ۱۳۹۹/۲/۱۷) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۴۵۵۱۷>. حوزه تجارت و بازرگانی داخلی و بین‌المللی از جمله ساحت‌های چند لایه‌ای است که نیاز مبرم به تشکیل مجتمع‌های قضایی تجاری دارد؛ زیرا ماهیت امور تجاری سرعت و دقت فراوانی را می‌طلبد. وجود اصطلاحات و عبارات و مهارت‌های بازرگانی و تعاملات تجاری فی‌مابین بازرگانان داخلی و خارجی قالب‌هایی فراتر از حقوق مدنی سنتی را به وجود آورده است. همچنین این مراجع حقوقی موجب تقویت تعاملات بازرگانی و استحکام توافقات تجاری

می‌شود و دلگرمی سهامداران را به ویژه در شرکت‌های سهامی بیشتر تامین می‌کند و موجب افزایش سرمایه‌ها در حوزه سهامداری می‌شود.

تشکیل دادگاه برای رفع اختلافات اقتصادی را می‌توان مصداقی برای برقراری عدالت در جامعه از طریق رسیدگی به اختلافات و شکایات مردم در حوزه اقتصاد قرار داد زیرا دادگاه محل بررسی شکایات و اختلافات است و با از بین رفتن اختلافات، عدل و داد در جامعه نمایان می‌شود. آیات بسیاری در موضوع برقراری عدالت و به عدالت قضاوت کردن وجود دارد؛ ه عنوان نمونه خداوند متعال در آیه‌ی «إِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» (مائده/۴۲)؛ اگر داوری کردی، میان آنان به عدل داوری کن که خدا دادگران را دوست دارد» یا در آیه‌ی «أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعْظُكُمْ بِهِ...» (نساء/۵۸)؛ و چون میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید. در حقیقت، نیکو چیزی است که خدا شما را به آن پند می‌دهد» به این مساله اشاره دارد. همچنین در روایتی امام علی علیه السلام فرمودند «بِالْعَدْلِ تَصْلُحُ الرَّعِيَّةُ» (غررالحکم: ۴۲۱۵)؛ با عدالت است که کار رعیت اصلاح می‌شود».

۱.۴-۴) تعامل تکریم‌آمیز با فعالان اقتصادی

یکی دیگر از عواملی که از نگاه رهبری سبب بهبود فضای کسب و کار می‌شود تعامل تکریم‌آمیز با فعالان اقتصادی است. این تعامل، داد و ستد کردن یکی از راه‌هایی پیشرفت و ترقی در عرصه‌های مختلف می‌شود. از نگاه ایشان برای پیشرفت در حوزه کسب و کار هر تعاملی عامل پیشرفت نیست بلکه تعاملی که تکریم‌آمیز باشد و در آن به آداب و معاشرت‌های دینی توجه شود. از سویی ایشان تعامل با هر فعال اقتصادی را قبول ندارند بلکه فعال اقتصادی باید سالم و معتبر و به لحاظ اعتقادی پایبند به مسائل دینی باشد. اگر چنین فعال اقتصادی در کشور وجود دارد باید با نهایت تکریم و احترام با او تعامل و داد و ستد داشت تا سبب پیشرفت در فضای کسب و کار شود. «خوشبختانه جمع کثیری از فعالان اقتصادی ما مردمان سالم و معتبر و ریشه‌دار هستند، دارند واقعاً کار می‌کنند، بعضی برای خدا هم کار می‌کنند. من دیدم کسی را که پولدار بود، از آشناهای مشهد ما بود، گفت که

من می‌توانستم این پول را بگذارم در بانک و یک سود کلانی از آن بگیرم بدون هیچ دردسری، بدون مالیات، بدون مشکل، بدون بررسی و غیره، [اما] دلم نیامد - درکار پرورش مرغ و مانند آن بود - رفتم گذاشتم آنجا؛ کار پُردردسر، تولیدی اما محض رضای خدا؛ گفت دیدم برای انقلاب، این لازم است. ببینید، سود هم می‌برد اما خدا هم به او ثواب می‌دهد.» (ر. ک.، بیانات در دیدار جمعی از تولیدکنندگان، کارآفرینان و فعالان اقتصادی ۱۳۹۸/۸/۲۸ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۴۴۱۰۵>)

تعامل تکریم‌آمیز یعنی داد و ستدی که در آن آداب و معاشرت‌های دینی رعایت می‌شود. خداوند متعال معاشرت سالم و درست را از طریق پیامبران به مؤمنان می‌آموزد و می‌گوید: «هان ای کسانی که ایمان آورده اید: [در هیچ کار و برنامه ای] از خدا و پیامبرش پیشی مجوید و از خدا پروا دارید که خدا شنوا و داناست. ای کسانی که ایمان آورده اید! صدای خود را از صدای پیامبر بلندتر نکنید، و آن سان که برخی از شما با برخی دیگر [به صورت] بلند سخن می‌گویید، با او بلند سخن مگویید، مباد [که از این رهگذر] در حالی که شما در نمی‌یابید کارهایتان تباه گردد. به یقین آن کسانی که نزد پیامبر صدای خود را فرو می‌کشند [و سنجیده و با ادب سخن می‌گویند]، همان کسانی هستند که خدا قلب‌های آنان را برای پروا پیشگی آزموده است؛ برای آنان آموزش و پاداشی پرشکوه خواهد بود. بی‌گمان کسانی که از پشت اتاق‌ها [و خانه ات] تورا ندا می‌دهند [و بدون رعایت ادب انسانی، تورا به فریاد می‌خوانند]، بیشترشان خرد خود را به کار نمی‌گیرند. و اگر آنان [اندکی] شکیبایی کنند تا به سوی آنان درآیی، برایشان بهتر است؛ و خدا بسیار آمرزنده و مهربان است» (حجرات ۱/ تا ۵). پس تعامل تکریم‌آمیز با فعالان سالم و معتبر عاملی در بهبود فضای کسب و کار است.

۱.۴-۵) حمایت از صادرات و سرمایه‌گذار

یکی دیگر از وظایف دستگاه‌های دولتی از نگاه رهبری علیه السلام در حمایت از سرمایه‌گذار؛ فرهنگ‌سازی سرمایه‌گذاری است که باید بر پایه‌ی ارزش‌های دینی و نهادینه کردن آن باشد؛ به گونه‌ای که سرمایه‌گذار با نیت رفع نیازهای جامعه دست به تولید کالاهای باکیفیت بزند

تا بتواند قدم در عرصه‌ی تولید و سرمایه‌گذاری بگذارد. «ما از ظرفیت دیپلماسی مان میتوانیم استفاده کنیم. اطراف خود ما، سیصد چهارصد میلیون جمعیت چسبیده‌ی به ما، [یعنی] همسایه‌های ما هستند که با بعضی‌شان هم روابط، عادی و خوب است؛ می‌توانیم ما با اینها ارتباطات خوبی داشته باشیم. مسئولین دیپلماسی کشور، نشانهای ایرانی را در بیرون برجسته کنند؛ فرض کنید که وقتی شما در فلان جلسه‌ی بین‌المللی شرکت می‌کنید، کت و شلواری که پوشیده‌اید نشان خیطای ایرانی دارد - [مثلاً] یک خیطای در سمنان این را دوخته، خیلی هم قشنگ دوخته - وقتی این برود، این نشان ترویج می‌شود؛ [باید] نشانهای ایرانی را ترویج کنند. حرف‌ها و مفاهیم ایرانی را هم ترویج کنند.» (ر.ک. بیانات در دیدار جمعی از تولیدکنندگان، کارآفرینان و فعالان اقتصادی، ۲۸/۸/۹۸، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44105>)

به این امر مهم در روایتی از امام صادق علیه السلام نیز اشاره شده و ایشان در واگذاری سرمایه خود به یکی از اصحابش به نام «عذافر» برای انجام کار تجارت فرمود: «أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ لِي رَغْبَةٌ فِي رِبْحِهَا وَإِنْ كَانَ الرَّيْحُ مَرْغُوبًا فِيهِ وَلَكِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ مُتَعَرِّضًا لِفَوَائِدِهِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ۵، ۷۶)؛ توجه کن که مرا رغبتی در سود آن نیست - گرچه سود تجارت امر مرغوبی است - ولیکن من از آن جهت درصدد انجام آن هستم که دوست دارم خداوند مرا در حالی که به دنبال فواید آن [برای جامعه] هستم ببیند». چنین افرادی در جامعه مصداق بارز «يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ (توبه/۴)» که با اموال خود اقتصاد جامعه را رونق می‌بخشند و باید مورد احترام و تکریم قرار گیرند. دولت اسلامی ما باید فضای مناسبی را برای سرمایه‌گذار و فعالیت‌های تولیدی‌ها فراهم کند و همچنین از هر چه که به زیان جامعه اسلامی است جلوگیری کند؛ چنانچه امام علی علیه السلام در نامه‌ی خود به مالک اشتر؛ پس از توصیه و سفارش‌هایی در مورد بازرگانان و صنعت‌گران؛ چنین می‌فرماید: «ثُمَّ التُّجَّارُ وَذَوِي الصَّنَاعَاتِ فَاسْتَوْصِ وَأَوْصِ بِهِمْ خَيْرًا.... فَاحْفَظْ حُرْمَتَهُمْ وَأَمِنْ سُبُلَهُمْ وَخُذْ لَهُمْ بِحُقُوقِهِمْ» (شریف رضی، ۱۴۱۴، نامه ۵۳ / ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴، ص ۱۴۰ / مجلسی،

۱۴۰۳، ج ۷۴، ص ۲۵۸) سفارش مرا در مورد بازرگانان و صاحبان صنایع بپذیر، و آنها را به نیکوکاری سفارش کن، ... حرمتشان را پاس بدار؛ راههای فعالیتشان را امن گردان و در حفظ حقوق‌ها آن بکوش».

۱.۴-۶) برنامه ریزی برای فناوری‌های اساسی

یکی دیگر از وظایف دولت برای بهبود فضای کسب در کلام رهبری برنامه‌ریزی برای فناوری اساسی است. ایشان می‌فرمایند: «آن اندیشه‌ی دقیقی که می‌تواند بدون هیچ کمکی سلول‌های بنیادی را در کشور تولید کند - آن روزی که ما تولید کردیم، دست یافتیم، یک صنعت بسیار پیچیده و نادری در دنیا بود - یا می‌تواند غنی‌سازی اورانیوم را از سه درصد و سه و نیم درصد به بیست درصد برساند در حالی که هیچ دستگاه بین‌المللی و دارندگان این صنعت حاضر نیستند اندکی کمک بکنند، نمی‌تواند در زمینه‌ی استحصال بهتر و بیشتر چاه‌های نفت به دولت کمک کند؟ قطعاً می‌تواند؛ یکی از کارهای اساسی همین باشد» (ر. ک. بیانات دردیدار تصویری مجموعه‌های تصویری، ۹۹/۲/۱۷) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۴۵۵۱۷>. برنامه‌ریزی علل خصوص در مورد زمینه‌های اساسی کشور از جمله نفت، پتروشیمی، خودرو و غیره باعث می‌شود که هم نیاز داخلی کشور برطرف شود و نیازی نباشد که برای تولید خودرو و یا استخراج نفت از چاه و یا غیره دست به دامن کشورهای خارجی شده و از آنها کمک بگیریم و هم باعث ایجاد شغل و فرصت‌های شغلی زیادی در جامعه می‌شود.

خداوند متعال در آیات قرآن به اهمیت تعیین اولویت‌ها و پرداختن به مهم‌ترین کارها با برنامه ریزی مناسب اشاره کرده و فرموده «وَجَعَلْنٰكُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ». (توبه/۱۹) «آیا رتبه سقایت و آب دادن به حاجیان (یعنی مقام عباس) و تعمیر کردن مسجد الحرام (یعنی مقام شیبه) را با (مقام) آن کس که به خدا و به روز قیامت ایمان آورده و در راه خدا جهاد کرده (چون علی علیه السلام) یکسان شمردید؟ هرگز آنان نزد خدا یکسان نخواهند بود.» بر طبق آیه ایمان به خدا و آخرت و

جهاد در راه خدا مهم‌تر از آب رساندن به حجاج است؛ یعنی می‌بایست با اولویت‌بندی کارها، زمان را به درستی مدیریت نمود و ابتدا کارهایی را انجام داد که اهمیت بیشتری دارند. اگر انسان به کاری بپردازد که در اولویت نیست، در حقیقت زمان در اختیارش را ضایع کرده است. امام علی علیه السلام به امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام، و همه فرزندان‌ش و تمامی کسانی که وصیت نامه حضرت به آنان می‌رسد این گونه وصیت کرد: «شما دو نفر را به تقوای الهی و نظم و برنامه‌ریزی در کارها سفارش می‌کنم.» (ر.ک: شریف رضی، ۱۴۱۴، نامه ۴۷، ص ۵۵۸)؛ بنابراین برنامه‌ریزی در کارها از جمله برای فناوری‌های اساسی یکی از مسائل مهم است.

۱.۴ - ۷) سپردن امور به افراد متعهد و متخصص

از وظایف دیگر دولت برای بهبود فضای کسب و کار کلام رهبری علیه السلام تربیت افراد متعهد و متخصص در انتقال فناوری‌های دستگاه‌های نظامی به دستگاه‌های غیر نظامی است. ایشان در ضمن اینکه انتقال فناوری‌های بالای دستگاه‌های نظامی را به دستگاه‌های غیرنظامی در جهت بهبود فضای کسب و کار عاملی موثر می‌دانند؛ بر سپردن امور به افراد متعهد و متخصص در این زمینه تأکید دارند و می‌فرمایند: «توانایی‌های مهندسی و فناوری بسیار بالای دستگاه‌های نظامی منتقل بشود به دستگاه‌های غیرنظامی؛ سطح فعالیت مهندسی ما در بخش نظامی خوشبختانه خیلی بالا است. این کارهایی که الان دارد انجام می‌گیرد، خیلی مهم است و فقط هم مال امروز نیست؛ من شاید این را در صحبت‌های عمومی یک بار، دو بار گفته‌ام که یک مقاله‌ای من خواندم از یک ژنرال اسرائیلی در چند سال قبل از این که یک موشکی را بیچه‌های ما آزمایش کرده بودند؛ او مقاله نوشته بود در یک جایی؛ که من با ایران بد هستم، با ایرانی‌ها بد هستم اما در مقابل این حرکت تعظیم می‌کنم: [کشور] ایرانی که در این محاصره‌ی شدید قرار دارد، در حال محاصره بتواند یک چنین کاری بکند! البته بعد از آن کار، کارهای خیلی فراوان بهتر و مهم‌تر و جالب‌تری انجام گرفته.... خوب این توان مهندسی، این توان فناوری می‌تواند در مورد خودرو، در مورد نفت، در مورد بخش‌های گوناگون، در مورد مسائل فضایی، در مسائل غیرنظامی به کار گرفته بشود.» (ر.ک. بیانات در

دیدار جمعی از تولیدکنندگان، کارآفرینان و فعالان اقتصادی (۱۳۹۸/۸/۲۸) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۴۴۱۰۵>

پیامبر اکرم ۹ می فرمایند: «مَنْ عَمِلَ عَلَىٰ غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ» (کلینی ۱۴۰۷ ق، ۱، ۴۴)؛ «هرکس بدون علم (مهارت و تخصص) کاری انجام دهد بیش از آن که آباد سازد، خراب می کند.» همچنین خداوند در قران کریم، خطاب به حضرت یوسف، به تقدّم مهارت و شناخت برعمل تصریح می کند (ر. ک: یوسف/۱۲). همچنان که امام علی علیه السلام در نامه به مالک اشتر در زمینه‌ی حکومت‌داری فرمودند: «قَوْلٌ جُنُودِكَ... أَجْمَعُهُمْ عِلْمًا وَ سِيَاسَةً مِمَّنْ... يَرَأْفُ بِالضُّعْفَاءِ وَيَنْبُو عَلَى الْأَقْوِيَاءِ» (شریف رضی، ۱۴۱۴، نامه ۵۳ / ابن شعبه حرانی، ۱۴۱۴، ۱۳۲) مسئولیت را به کسانی واگذار کن که گذشته از مهارت علمی و توانمندی در سیاست‌گذاری، طرفدار ضعیفان باشند و به زورمندان گرایش نیابند و راه را برای سلطه و استثمار آنان ننگشایند.»

۱.۴ - ۸) برداشتن مقررات مزاحم

یکی دیگر از وظایف دستگاه‌های دولتی به خصوص مجلس شورای اسلامی برداشتن قوانین مزاحم در حوزه تولید و کسب و کار است. ایشان در این زمینه فرموده‌اند: «نیروی کار؛ سرمایه‌گذار، مهندسین؛ تمامی اینها مانند یک دونده‌ی پرشتاب می‌مانند که شوق و میل شدید به حرکت دارد که دستگاه‌های دولتی موظف هستند تمامی موانع را از سر راه آنها بردارند و زمین را برای آنها صاف کنند تا بتوانند به حرکت خودشان ادامه دهند.» (ر. ک. بیانات ۹۹/۲/۱۷، همان). شاید به همین دلیل سال ۱۴۰۰ را سال تولید؛ پشتیبانی و موانع‌زدایی نامگذاری کردند. مصداق بارز موانع‌زدایی برداشتن قوانین مزاحم بر سر راه تولید است که این قوانین نه تنها فایده‌ای ندارند بلکه آسیب جدی به اقتصاد و چرخه‌ی تولید می‌زنند. وجود مقررات مزاحم مصداق بارز آزاروآذیت مؤمن است زیرا این قوانین علاوه بر اینکه باعث عدم تولید و رونق اقتصادی و در نهایت افت فضای کسب و کار می‌شود؛ باعث آزار رساندن به تولیدکننده هم می‌شود؛ زیرا تولیدکننده آنقدر در پیچ و خم‌های اداری و

کاغذبازی بانک‌ها اسیر می‌شود که دیگر توانی برای کار و تولید ندارد این هم زمانی صدق می‌کند که کارش پیش رفته است وگرنه این همه وقت را صرف این قوانین مزاحم و دست و پا گیر کرده و در نهایت هیچ نتیجه‌ای هم نداشته است، اگر این مصداق بارز اذیت مؤمن نیست پس چه می‌تواند باشد؟

روایات متعددی در این زمینه وجود دارد؛ از جمله: امام زین‌العابدین علیه السلام عدم آزار دیگران را نشانه کمال عقل و راحتی در دنیا و آخرت معرفی کرده، فرمود «كُنْ مِنَ الْأَذَى مِنْ كَمَالِ الْعَقْلِ وَفِيهِ رَاحَةُ الْبَدَنِ عَاجِلًا وَآجِلًا» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ۱، ۲۰)؛ آزار نرساندن، از کمال خرد است و در دنیا و آخرت، مایه راحتی تن است. و همچنین پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، اذیت مؤمنان را مساوی با آزار خود معرفی کرد و فرمود «مَنْ آذَى مُؤْمِنًا فَقَدْ آذَانِي» (روضه الواعظین، ۱۴۲۳ق، ۲، ۲۹۳)؛ هر که مؤمنی را بیازارد مرا آزار داده است. یا در روایت امام صادق علیه السلام عقوبت کسی که به دیگران آزار می‌رساند این است که در قیامت با صورت بی‌گوشت محشور می‌شود و جایگاهش جهنم است (ر.ک: کلینی، ۱۴۰۷ق، ۲، ۳۵۱).

۲.۴) بایسته‌های سلبی

از نگاه رهبری علیه السلام «منع جدی قاچاق و مبارزه با آن»، «عدم وجود فساد مالی در دولت» و «منع جدی و اردات» از جمله بایسته‌های سلبی دستگاه‌های دولتی است که در ذیل بحث می‌شود.

۲.۴-۱) منع جدی قاچاق و مبارزه با آن

یکی دیگر از عوامل تاثیرگذار بر بهبود فضای کسب و کار در اندیشه‌ی رهبری منع جدی قاچاق و مبارزه با آن است. ایشان تأکید فراوان بر این امر داشته‌اند و در سخنرانی‌های متعددی به این موضوع اشاره کرده‌اند و فرمودند: «مبارزه با قاچاق؛ یعنی واقعاً قاچاق یک آفتی است برای کشور که باید به معنای حقیقی کلمه با این آفت مبارزه کرد.» (ر.ک. بیانات، ۹۹/۲/۱۷، همان). قاچاق پدیده‌ای شوم و مخرب است که صدمات فراوانی بر پیکر

اقتصاد ملی کشور می‌زند. با ورود کالاهای قاچاق به کشور چرخه‌ی تولیدات داخلی تعطیل می‌شود. پیامد زیان‌بارتر قاچاق این است که دیگر بستری برای حمایت سرمایه‌گذاران و کارآفرینان فراهم نمی‌شود زیرا یکی از عواملی که باعث می‌شود سرمایه‌گذار حمایت کند و سرمایه خود را در کاری وارد کند اطمینان از بازار کار است. زمانی که شرایط قاچاق کالا فراهم است دیگر بازار برای کار و تولید در کشور نخواهد ماند. علاوه بر این آسیب، آسیب‌های دیگری همچون ورود فرهنگ‌های بیگانه، مصرفی بار آمدن جامعه، انفعال و شکست صنایع داخلی و افزایش بیکاری را در پی خواهد داشت.

قاچاق را می‌توان با توجه به نتیجه مخرب آن - یعنی از بین رفتن سرمایه‌ی کارفرما و ضرر و زیانی که می‌بیند - به سرقت تشبیه کرد؛ زیرا نتیجه‌ی سرقت هم از بین رفتن اموال و ضرر و زیان فردی است که مالش به سرقت رفته است. با توجه به تشابه این دو امر آیه‌ای در قرآن کریم وجود دارد که اشاره به این موضوع دارد و مجازات فرد گنهکار و دزد را بیان می‌کند «وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (مائده/۳)؛ دست مرد و زن دزد را به کیفر عملشان به عنوان مجازات الهی قطع نمایید و خداوند توانا و حکیم است». مالکیت در اسلام محترم شمرده شده و هرکس صاحب دسترنج خود و یا آنچه که از طریق شرعی چون هبه، ارث، دیه و غیره به وی تعلق دارد، است. بدیهی است اگر کسی بی‌آنکه حقی داشته باشد، بخواهد سرمایه شخص و یا جامعه‌ای را بزور غصب کند و یا با فریب برآید یا مخفیانه بدزدد، مجرم است و باید مجازات کار خود را ببیند. همچنین امام سجاد علیه السلام در مورد حق اموال چنین می‌فرماید: «و اما حق المال: فان لا تأخذة الا من حله ولا تنفقه الا فی حله. ولا تحرفه عن مواضعه ولا تصرفه عن حقائقه ولا تجعله اذا كان من الله إلا الیه وسببا إلى الله؛ (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق، ۱۹۱) باید اموال را، جز از راه حلال‌نگیری و جز به راه حلال صرف نکنی و از موضعش منحرف نکنی و از واقعیت ماهوی اش دور نسازی و چون مال از او است، جز در مسیر او به کار‌نگیری و جز مایه‌ی حرکت بسوی او قرار ندهی.

۲.۴-۲) نبود فساد مالی در دولت

مقام معظم رهبری علیه السلام عدم وجود فساد مالی در دولت را یکی از بایسته‌ها سلبی برای بهبود فضای کسب و کار می‌داند. ایشان دریکی از سخنرانی‌های خود چنین فرموده‌اند: «خشکانیدن ریشه‌ی فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره‌گشا در این باره، مستلزم اقدام همه‌جانبه به وسیله‌ی قوای سه‌گانه مخصوصاً دو قوه‌ی مجریه و قضائیه است. قوه‌ی مجریه با نظارتی سازمان یافته و دقیق و بی‌اغماض، از بروز و رشد فساد مالی در دستگاه‌ها پیشگیری کند، و قوه‌ی قضائیه با استفاده از کارشناسان و قضات قاطع و پاک‌دامن، مجرم و خائن و عناصر آلوده را از سر راه تعالی کشور بردارد. بدیهی است که نقش قوه‌ی مقننه در وضع قوانین که موجب تسهیل راهکارهای قانونی است و نیز در ایفاء وظیفه‌ی نظارت، بسیار مهم و کارساز است» (ر.ک. بیانات در مورد شرحی از مواعظ حضرت عیسی به حواریون، ۱۰ / ۲ / ۱۳۸۰ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=47347>). همچنین ایشان در بیانیه گام دوم فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، را توده‌ی چرکین کشورها و نظامها می‌داند و اگر در بدنه‌ی حکومتها عارض شود، مثل زلزله‌ی ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آنها خواهد بود. این برای نظامی چون جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنائی تراز مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظامها است. (بیانیه گام دوم (سرفصلها و توصیه‌های اساسی در پرتو امید و نگاه خوش بینانه به آینده بخش چهارم مبارزه با فساد، ۲۲/۱۱/۹۷)

فساد مالی در اقتصاد یعنی به دست آوردن ثروت از راه‌هایی که در شرع مقدس اسلام ممنوع گردیده است. هر نوع تصرف غیرقانونی در اموال دولتی فساد مالی است که دارای مصادیقی چون اختلاس، رشوه، اخاذی و رانت‌های اقتصادی، برداشت و دخل و تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال، استفاده از امتیازات و بهره‌برداری‌های مالی است. (کفشگر جلودار، ۱۳۸۹) از آثار فساد مالی بر متغیرهای اقتصادی می‌توان تخصیص منابع به صورت غیرکارآمد، توزیع نابرابر درآمد و افزایش نابرابری، تولید غیرکارآمد و از بین رفتن انگیزه، توجه

کمتر به خدمات عمومی، تحمیل هزینه‌های زیاد بر جامعه، تغییر فرهنگ اقتصادی، گسترش فقر و... رامی‌توان نام برد. (زاهدغروی و همکاران، ۱۳۹۶) هرکدام به تنهایی می‌تواند مشکل جدی در بخش‌های اقتصادی کشور و در نهایت تولید و کسب و کار ایجاد کند. پس با توجه به اهمیت و جایگاه این امر و آسیب‌های مخرب آن، باید دستگاه‌های دولتی با تمام توان خود جلوی این فساد را بگیرند و با آن مبارزه کنند و ریشه آن را از جامعه برکنند.

خداوند متعال هم در آیات قرآن از فساد مالی نهی کرده است؛ به عنوان نمونه خداوند متعال در آیه‌ی «وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (رعد/۲۵)؛ و آنها که عهد الهی را پس از محکم کردن می‌شکنند، و پیوندهایی را که خدا دستور برقراری آن را داده قطع می‌کنند: و در روی زمین فساد می‌نمایند، لعنت برای آنهاست و بدی (و مجازات) سرای آخرت!». در این آیات بخشی از صفات از مفسدان یعنی شکستن پیمان، قطع رابطه‌ها، فساد روی زمین اشاره می‌کند و آن‌ها را مذمت و عاقبت بدی را برایشان ترسیم می‌کند که چون مطلق مفسدان را گفته شامل مفسد مالی هم می‌شود. فساد که نقیض صلاح است به معنای خروج هر چیزی از حد اعتدال و تعادل است؛ (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ۶۳۶) زیرا صلاح هر چیزی، همان حالت طبیعی است که بر اساس نظام احسن الهی بر اصول عدالت و اعتدال آفریده شده است. بنابراین تمام نابسامانی‌هایی که در کارها ایجاد می‌گردد و همه افراط و تفریط‌ها در کل مسائل فردی و اجتماعی، مصداق فساد است. در قرآن مجید نیز در بسیاری از موارد فساد و صلاح در برابر یکدیگر قرار گرفته اند. یا در آیه‌ی «وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ (اعراف/۱۴۲)؛ اصلاح کن و راه مفسدان را پیروی مکن»؛ از مطلق فساد نهی می‌کند که شامل نهی از فساد مالی هم می‌شود.

۲.۴ - ۳) منع جدی واردات بی‌رویه

یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظایف نهادهای دولتی برای بهبود بخشیدن به فضای کسب و کار از منظر رهبری ﷺ «منع واردات بی‌رویه‌ی کالا» است. ایشان در دیدار با کارگران

می‌فرمایند: «نباید بگذاریم با واردات بی‌رویه، با برخی از سیاست‌های غلط، این تولیدکننده‌ی داخلی دچار مشکل بشود؛ اوکه دچار مشکل شد، تولید می‌خواهد، کارگریکار می‌شود، کشور، نیازمند باقی می‌ماند.» (ر.ک. بیانات، ۹۸/۲/۴). از سویی ایشان در بیانیه گام دوم راه حل مشکلات اقتصادی را سیاست‌های اقتصاد مقاومتی دانسته‌اند که با درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدیگری نکردن دولت، می‌توان به این اقتصاد مقاومتی دست یافت. تمامی این مواردی که برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی بیان شده به نحوی به منع واردات ارتباط دارد. (بیانیه گام دوم (سرفصلها و توصیه‌های اساسی در پرتو امید و نگاه خوش‌بینانه به آینده بخش سوم اقتصاد)، ۹۷/۱۱/۲۲) به طور مثال درون‌زایی اقتصاد یعنی کشور در اقتصاد، خودکفا باشد و هیچ نوع وابستگی نداشته باشد که بخواهد با واردات، کمبودهای خود را جبران کند به خصوص واردات برخی از کالاها که به راحتی می‌شود در داخل تولید کرد. واردات بی‌رویه به دنبال خود، بیکاری جوانان و تعطیلی کارخانجات داخلی و به حاشیه بردن تولیدات داخلی را دارد. در نهایت به تدریج قدرت رقابت‌پذیری کالاهای تولید داخل در مقابل کالاهای خارجی کاهش می‌یابد که این کاهش قدرت رقابت است که به اقتصاد کشور لطمه وارد می‌کند نه این که واردات به تنهایی عامل نابسامانی اقتصاد باشد.

خداوند متعال در آیه‌ی «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنِ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (توبه/۲۸)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، محققا بدانید که مشرکان نجس و پلیدند و بعد از این سال (که عهدشان به پایان می‌رسد) نباید قدم به مسجد الحرام گذارند و اگر (دراثر دور شدن تجارت و ثروت آنها از شما) از فقر می‌ترسید خدا اگر بخواهد شما را به فضل خود (از خلق و از مشرکان) بی‌نیاز خواهد کرد، که خدا دانا و در کمال عنایت و حکمت است»؛ برخلاف تصور ساده برخی که گمان می‌کنند قطع واردات و تحریم اقتصادی و مانند آن موجب می‌شود تا جامعه اسلامی با بحران اقتصادی مواجه شود، باید گفت که قطع واردات و حتی تحریم، خود مهم‌ترین عامل تکیه بر خدا و منابع داخلی خواهد شد.

هم چنین از آیهی «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (نساء/۱۴۱)» استفاده می‌شود که استقلال اقتصادی برای مسلمانان ضرورت دارد؛ در حالی که واردات بی‌رویه‌ی کالا باعث وابسته شدن به بیگانگان می‌شود و آیه مسلمانان را از این مهم نهی می‌کند. غالب فقهای اسلام برای نفی هرگونه سلطه کافران بر مسلمانان به این آیه استناد کرده‌اند، یعنی مسلمانان باید کاری کنند که کفار بر آنان مسلط نشوند و هر عملی که منتهی به سلطه‌ی کفار شود نامشروع است. یکی از راه‌های سلطه کفار بر مسلمانان، سلطه اقتصادی است (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۴، ۲۰۲). در آیهی «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لِاتَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ (انفال/۶۰)؛ هر نیرویی در قدرت دارید برای مقابله با آنها (دشمنان) آماده سازید و اسب‌های ورزیده (برای میدان نبرد) تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و (همچنین) گروه دیگری غیر از اینها را که شما نمی‌شناسید و خدا آنها را می‌شناسد و هر چه در راه خدا (و تقویت بنیه دفاعی اسلام) انفاق کنید به طور کامل به شما بازگردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد» مسلمانان مکلف هستند تلاش کنند خود را از وابستگی‌ها - از جمله وابستگی اقتصادی - رها سازند. اگرچه ظاهر آیه بیانگر تلاش برای تدارک نظامی و قوای جنگی است، اما از دید مفسران کلمه «من قوه» هر نیرویی را شامل می‌شود و نیروی اقتصادی برای رویارویی با دشمن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. حفظ استقلال و تمامیت ارضی یک کشور ایجاب می‌کند که در هر زمینه، از جمله در زمینه‌های اقتصادی مستقل باشد و استقلال اقتصادی را به منظور کسب توان لازم برای مقابله با توطئه دشمنان محقق گرداند. در مجموع با این تفاسیر می‌توان دریافت که اسلام با مطرح ساختن بحث خودکفایی به دنبال تأمین نیاز جامعه اسلامی در حد بالایی از رفاه و اتکا به توانمندیهای داخلی است و در بحث استقلال اقتصادی به دنبال حضور فعال و قدرتمند در عرصه تجارت به منظور قطع وابستگی و عزت و سربلندی جامعه اسلامی است (احمدی، ۱۳۸۰، ۲۶۳).

نتیجه‌گیری

مطالعه‌ی بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام حاکی از این است که وظایف دستگاه‌های دولتی در راستای بهبود فضای کسب و کار به دو دسته‌ی بایسته‌های سلبی و ایجابی تقسیم می‌شود. از جمله بایسته‌های ایجابی «رعایت حقوق مالکیت»، «ایجاد پنجره‌ی واحد صدور مجوز»، «تشکیل دادگاه‌های تجاری برای رفع اختلافات اقتصادی»، «تعامل تکریم‌آمیز با فعالان سالم و معتبر»، «برنامه‌ریزی برای فناوری‌های اساسی»، «سپردن امور به افراد متخصص» و «برداشتن مقررات مزاحم» در کلام رهبری علیه السلام است. از سویی ایشان به «منع جدی قاچاق و مبارزه با آن»، «نبود فساد مالی در دولت» و «منع جدی واردات بی‌رویه» را جزء بایسته‌های سلبی بیان می‌کنند که این موارد دارای مستندات قرآنی و روایی هستند. ان شاء الله مسولین نظام با به کارگیری رهنمودهای معظم له در بهبود فضای کسب و کار قدم موثری بردارند.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه فولادوند، محمد مهدی، تهران: دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۵ ق.
۲. نهج البلاغه، ترجمه سید علی نقی فیض الاسلام، بی چا، تهران: موسسه انتشارات، ۱۳۷۸.
۳. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، ۱۴۰۴ ق، تحف العقول، قم، چ ۲، دفتر انتشارات اسلامی حوزه علمیه.
۴. ابن فارس، احمد، ۱۴۰۴ ه. ق، معجم مقاییس اللغة، قم، جلد ۳، ۵، چاپ اول.
۵. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۴۱۰ ق، غرر الحکم و درر الکلم، قم، دارالکتاب الإسلامی.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۴۰۹ ق، وسائل الشیعة؛ قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ ۱۴۱۲ ق، مفردات ألفاظ القرآن، دمشق و بیروت، دارالعلم الدار الشامیة.
۸. رضایی اصفهانی، ۱۲۳۶، محمد علی، سبک زندگی قرآنی، قم، دفتر نشر معارف.
۹. شریعتی، علی، ۱۳۶۸، تاریخ تمدن، تهران، قلم.
۱۰. شریف الرضی، محمد بن حسین، ۱۱۱۱ ق، نهج البلاغه (للصبحی صالح)، قم، چ اول، بینا.
۱۱. طباطبایی، محمد حسین، ۱۲۳۷، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، چاپ ۲، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
۱۲. عمید، حسن، ۱۳۸۹ ش، فرهنگ عمید، تهران، چاپ چهل و دوم، انتشارات امیرکبیر.
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ ق، الکافی، تهران، چ ۴، انتشارات اسلامیة.
۱۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ ق، بحار الانوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۱۵. محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۸۴، منتخب میزان الحکمه، حمید رضا شیخی، قم، موسسه فرهنگی دارالحدیث.
۱۶. مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۲۸۳، دایرة المعارف قرآن کریم، قم، چ ۳، بوستان کتاب.
۱۷. مطهری، مرتضی، ۱۳۶۸، نظری به نظام اقتصادی اسلام، تهران، صدرا.
۱۸. معین، محمد، ۱۲۶۷، فرهنگ فارسی، تهران، چ چهارم، انتشارات تهران.
۱۹. نیشابوری، فتال، ۱۴۲۳ ق، روضه الواعظین، قم، دلیل ما.

۲۰. یزدی، سیدمصطفی محقق داماد، ۱۴۰۶ ق، تهران، چ ۱۲، مرکز نشر علوم اسلامی.
۲۱. احمدی، علی محمد، «رهایی از اقتصاد وابسته (خودکفایی) راهبرد امام خمینی (علیه السلام) در عرصه اقتصاد»؛ در دبیرخانه دومین کنگره بررسی اندیشه‌های اقتصادی حضرت امام خمینی (س)، ۱۳۸۰، بررسی اندیشه‌های اقتصادی امام خمینی (س): مجموعه مقالات دومین کنگره بررسی اندیشه‌های اقتصادی امام خمینی (ره)، تهران، چ اول، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، موسسه چاپ و نشر عروج.
۲۲. جهان بین، فرزاد، معینی پور، مسعود، ۱۳۹۳، «فرایند تحقق تمدن اسلامی از منظر مقام معظم رهبری»، مطالعات اسلامی، شماره ۳۹.
۲۳. خسروپناه، عبدالحسین، ۱۳۹۶، منظومه فکری مقام معظم رهبری، تهران، چ ۱، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۲۴. رجایی، محمدکاظم، ۱۳۸۱، «حقوق مالکیت و راهبردهای تثبیت آن»، معرفت، شماره ۵۳.
۲۵. زاهد غروی، مهدی و کریمی پتانلار، سعید و علمی، زهرا (میلا) و گیلک حکیم آبادی، محمد تقی، ۱۳۹۸، «اثر فساد مالی بر رشد اقتصاد ایران: رویکرد تخصیص استعدادها»، دوفصلنامه جستارهای اقتصادی، دوره ۱۶، شماره ۳۲.
۲۶. میرجلیلی، علی محمد، یوسفی، سمیه، ۱۳۹۲، «عوامل موثر در حمایت از کار و تولید مسلمین از دیدگاه قرآن و حدیث»، دوفصلنامه پژوهشی قیم، شماره ۹.
۲۷. معین، محمد، ۱۳۷۱ ش، فرهنگ معین، تهران، جلد ۱، امیرکبیر.
۲۸. خامنه‌ای، سید علی، بیانات، <https://farsi.khamenei.ir>.
۲۹. نرم افزار حدیث ولایت (مجموعه‌ای از رهنمودهای مقام معظم رهبری)، خدمات فرهنگی مرکز نور.
۳۰. خبرنگار اقتصاد و انرژی گروه اقتصادی باشگاه خبرنگاران جوان، پنجره واحد فیزیکی کسب و کار چیست؟ / دریافت مجوز آغاز به کار در ۳ روز، <https://www.yjc.news/>، اردیبهشت ۱۴۰۰.
۳۱. موسسه آموزش عالی آزاد فن پردازان، اهداف و انواع کسب و کار، <https://fanpnu.com/article/Goals-and-business-types>، اردیبهشت ۱۴۰۰.

۳۲. کفشگر جلودار، حسین، فساد مالی، <http://pajoohe.ir>/فرهنگ - علوم - انسانی - و - اسلامی/اقتصاد/اقتصاد - خرد/فساد - مالی - Financial-Corruption__a- ۴۶۳۴۶ - ۱۶۲۲۱ - ۱۶۲۲۳ - ۶۴۷۶۷.aspx، اردیبهشت ۱۴۰۰.

۳۳. خبرنگار فرهنگی باشگاه خبرنگاران پویا، حدیث: رفع گرفتاری از مردم و ثواب بالای آن، <https://tn.ai/>، ۱۹۸۸۰۸۴، اردیبهشت ۱۴۰۰.

۳۴. جعفرپور، امیر، حمل و نقل در آیات قرآن، <https://tn.ai/>، ۱۹۸۸۰۸۴، اردیبهشت ۱۴۰۰.